

АНОТАЦІЯ

Костенко О.В. Правове забезпечення транскордонного надання електронних довірчих послуг. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – Право. Науково-дослідний інститут інформатики і права Національної академії правових наук України. Київ, 2020.

Дисертація є першою в Україні комплексною науковою працею, в якій вирішується важливе наукове завдання з формування теоретико-методологічних та практичних положень щодо правового забезпечення транскордонного надання електронних довірчих послуг шляхом удосконалення національного законодавства, що сприятиме ефективній реалізації стратегії цифрової трансформації України.

У дисертації розглядаються основні проблеми правового забезпечення транскордонного надання електронних довірчих послуг.

Досвід законодавчого регулювання транскордонного надання електронних довірчих послуг практично не вивчався, не узагальнювалися процедури їх транскордонного визнання, оскільки ці питання так чи інакше комплексно пов'язані із міжнародним правом, національними юридичними та технічними нормативними актами, стандартами, порядками застосування різних математичних алгоритмів тощо. Для забезпечення застосування транскордонного надання електронних довірчих послуг необхідно вдосконалення правового регулювання, а в умовах активізації міжнародної співпраці розробка та внесення відповідних змін до законодавства України, що є суспільно необхідним завданням.

На основі сформульованих в роботі висновків автором обґрунтовано науковий погляд щодо необхідності проведення досліджень щодо визначення теоретико-методологічних положень правового регулювання та вдосконалення національного законодавства для створення умов щодо транскордонного надання електронних довірчих послуг з метою забезпечення

довіри до широкого використання інформаційно-комунікаційних технологій і в суспільному житті України, і в міжнародній співпраці, що сприятиме ефективній реалізації стратегії цифрової трансформації держави.

Автором проаналізовано та удосконалено доктринальні підходи в міжнародному законодавстві щодо вирішення проблеми визнання іноземних електронних підписів. У результаті аналізу концептуальних підходів до принципів визнання іноземних електронних довірчих послуг, узагальнення законодавчого досвіду найбільш відомих міжнародних центрів розробки, впровадження транскордонного надання електронних довірчих послуг, зокрема Комісії ООН з міжнародного торговельного права, Міжнародної торгової палати і Європейської економічної комісії (UNCITRAL), Європейського Союзу, Міжпарламентської Асамблеї держав-учасниць СНД та Асоціації держав Південно-Східної Азії (ASEAN), встановлено, що міжнародні нормативні акти використовують значну кількість термінів щодо транскордонності, зміст яких не конкретизовано, однак ці терміни мають суттєве значення для створення в подальшому нормативно-правових актів національних законодавств у галузі електронних довірчих послуг.

Значну увагу приділено вивченню законотворчого досвіду міждержавних утворень Європейського Союзу та Співдружності Незалежних Держав, країн-учасниць Асоціації держав Південно-Східної Азії (ASEAN), Сполучених Штатів Америки, окремих країн Азії, країн пострадянського простору в напрямі транскордонного надання електронних довірчих послуг.

Здійснено порівняльний аналіз міжнародного законодавства та законодавства окремих країн у галузі електронних підписів. Визначено подібності та відмінності, колізії і спорідненість правових норм з урахуванням практик їхнього застосування.

Предметом окремої уваги в дисертаційній роботі стали особливості фактичного стану українського законодавства, що здійснює регуляцію у сфері електронних довірчих послуг.

Розглянуто суспільні відносини, що виникають під час створення, використання, розповсюдження і споживання електронних довірчих послуг в Україні.

Звернено увагу на характерну спрямованість законотворців виключно в напрямі інтеграції українського законодавства в законодавче поле Європейського Союзу та недостатню інтеграцію в загальносвітові інформаційно-комунікаційні структури.

Визначено, що розвиток нормативної бази в одному напрямі створює юридичні та технічні проблеми у вітчизняній галузі електронних довірчих послуг. Також констатовано, що на сьогодні так і не створено дієвих правових механізмів визнання іноземних електронних довірчих послуг.

Вказано на необхідність удосконалення правової моделі суспільних відносин та необхідності правового регулювання вітчизняної інфраструктури відкритого ключа, яка забезпечить швидку транскордонну інтеграцію національних та іноземних електронних довірчих послуг.

Доведено, що відсутність універсальних понять «транскордонність» та «транскордонні довірчі послуги» створює проблеми взаємного визнання вказаних послуг у транскордонному режимі між країнами світу. Виокремлено ключові проблеми, що перешкоджають взаємному транскордонному визнанню електронних довірчих послуг: використання різноманітних технологій, різних технічних і правових критеріїв; відсутність можливості стандартизувати правові механізми їх транскордонного застосування.

Визначено, що існує достатньо національних та регіональних концепцій і ініціатив у сфері електронних довірчих послуг, які вже досить добре опрацьовані й можуть бути базою при розробці належних правових рішень на міжнародному рівні, які можливо перенести у правові системи, що вже існують.

Аргументовано необхідність створення та прийняття єдиного міжнародного базового словника понять і термінів зі зв'язками між ними у

сфері електронних довірчих послуг, який необхідно реалізувати на рівні міжнародного нормативно-правового.

Встановлено об'єкти та суб'єкти права у сфері електронних довірчих послуг. Визначено перелік наявних проблем предметної сфери та наголошено на тому, що ключовою соціальною проблемою предметної сфери є відсутність довіри у громадян до електронних довірчих послуг, зокрема через наявну правову невизначеність термінів та положень законодавства, що призводить до уразливості споживачів, бізнесу й органів державної влади в частині надійності застосування інформаційно-комунікаційних технологій під час суспільних відносин.

Зауважено, що кореляція між національними й міжнародними нормами, які визначають основні положення та дефініції у цій сфері, ускладнена, а в рамках науки інформаційного права існує потреба глибокого порівняльного аналізу міжнародного, світового та законодавства окремих країн у галузі електронних довірчих послуг для визначення подібностей і відмінностей, колізій та спорідненості правових норм з урахуванням практик їхнього застосування.

Визначено низку проблем, які чинна модель суспільних відносин не вирішує:

відсутність єдиного правового регулювання порядків та процедур транскордонного надання іноземних електронних довірчих послуг, єдиного переліку правових норм та дефініцій у даній галузі різних юрисдикцій; неможливість практичного застосування доктринального тлумачення міжнародного права стосовно визнання електронних довірчих послуг тільки за умови участі третьої сторони, яка надає електронні довірчі послуги або здійснює їх верифікацію;

спрямованість інтеграції законодавства України в законодавче поле Європейського Союзу та відсутність регуляторного наближення до законодавств інших країн світу;

невизначеність юридичної відповідальності за порушення прав і обов'язків суб'єктів, визначених Законом України «Про електронні довірчі послуги».

Обґрунтовано необхідність встановлення відповідальності суб'єктів за порушення у сфері електронних довірчих послуг. Констатовано, що нинішній стан національного законодавства в частині класифікації злочинів у сфері використання інформаційно-комунікаційних технологій, зокрема у сфері електронних довірчих послуг, не відповідає вимогам сьогодення.

Запропоновано удосконалити модель суспільних відносин у сфері електронних довірчих послуг. Наголошено на можливості забезпечення надійної взаємодії суб'єктів електронних довірчих послуг не тільки в національному правовому полі, а й з суб'єктами іноземних юрисдикцій, тобто шляхом створення третьої довіреної сторони, яка гарантує надійність та достовірність правових механізмів визнання іноземних електронних довірчих послуг.

Описано функціонування сучасної моделі суспільних відносин у сфері електронних довірчих послуг та визначено очікувані позитивні досягнення.

Констатовано необхідність створення третьої довірчої сторони у взаємовідносинах між Україною та іноземними країнами та союзами країн у сфері електронних довірчих послуг.

Вказано на необхідність забезпечення надійних процедур визнання іноземних електронних довірчих послуг, визнання або підтвердження достовірності процедур ідентифікації підписувачів/надавачів електронних довірчих послуг шляхом створення правового й технічного шлюзу між юрисдикціями й технологіями різних країн та українським законодавством.

Звернено увагу на необхідність забезпечення додаткової правової регуляції діяльності органів державної влади у сфері електронних довірчих послуг шляхом введення для державних службовців кваліфікованого електронного підпису загальнодержавного зразка.

Сформульовано авторські визначення понять «компрометація особистого ключа цифрового підпису», «державний електронний довірчий центр» та вдосконалено визначення «транскордонні електронні довірчі послуги».

Уперше на концептуальному рівні з урахуванням досвіду розвинених країн світу та міжнародних організацій, а також тенденцій розвитку інформаційно-комп'ютерних технологій розроблено й запропоновано удосконалити соціально-правову модель суспільних відносин під час транскордонного надання електронних довірчих послуг.

Удосконалено перелік та характеристики суб'єктів сфери електронних довірчих послуг, правові механізми запровадження загальнообов'язкової форми юридичної відповідальності підписувачів, користувачів, надавачів кваліфікованих електронних довірчих послуг, а також органів державної влади та місцевого самоврядування під час надання електронних довірчих послуг.

Доведено, що система правового регулювання суспільних відносин, пов'язаних з інформаційною взаємодією, потребує формування власних термінів, які б відображали правову специфіку в цій сфері. Запропоновано та вдосконалено низку дефініцій, зокрема: «електронна довірча послуга», «електронна послуга», «електронний підпис», «компрометація особистого ключа електронного підпису», «державний цифровий довірчий центр (третья довірча сторона)», «транскордонність», «транскордонне визнання електронного підпису або електронної довірчої послуги», «транскордонна електронна послуга», що створило умови для формування гармонізованої системи термінів, які пов'язані з правовим регулюванням визнання іноземних електронних підписів.

Результати дисертаційного дослідження використовуються в освітньо-науковому процесі – при викладанні навчального циклу дисциплін з інформаційного права, програм підвищення кваліфікації державних

службовців за тематикою «Цифрова грамотність публічних службовців. Smart-технології.», «Електронне декларування публічних службовців», «Електронне урядування в сучасній системі державного управління», «Доступ до публічної інформації» (акт впровадження Інституту підвищення кваліфікації керівних кадрів Національної академії державного управління при Президентові України» від 29.10.2019 р. № 23-11/496);

Крім того, викладені в дисертації висновки та практичні рекомендації були використані в науковій діяльності Науково-дослідного інституту інформатики і права Національної академії правових наук України (Акт впровадження результатів дисертаційного дослідження від 20.02.2020 року).

Сформульовані за результатами наукового дослідження положення наукової новизни та всі результати роботи отримані на підставі особистого вивчення та аналізу теоретичних і законодавчих положень, практики правозастосування.

Окремі висновки містять конкретні пропозиції з удосконалення чинного в Україні адміністративного законодавства, зокрема: нову редакцію ст. 1, 5,7,7-1, 10-12, 16, 22, 23, 25, 37, 38 Закону України «Про електронні довірчі послуги».

На основі розроблених рекомендацій розроблено проєкт Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про електронні довірчі послуги».

Ключові слова: інформаційне право, електронний підпис, електронні довірчі послуги, правовідносини у сфері електронного підпису та електронних довірчих послуг, транскордонне визнання електронних довірчих послуг.